

„TE TARTSD A BESZÉDET SÍROMNÁL” Mándy Iván 1946-os és 1947-es levelei Rába Györgynek

A közreadó előszava

Rába György az egyik első költőbarátja volt Mándy Ivánnak. „A háború éveiben találkoztunk először, talán 1942-ben”,¹ írja Rába. Ha elfogadjuk az 1942-es dátumot, Mándy 23–24, Rába 17–18 éves volt megismerkedésükkor. Vidor Miklós mutatta be őket egymásnak. Egy ideig minden kedd este a Ferenciek terén találkoztak hármában, és átsétáltak Budára.

Szakmai kapcsolatuk és barátságuk hamar, már azelőtt szorosra fonódott, hogy 1946-ban szerkesztőtársak lettek az Újholdnál. 1944 decemberében, amikor Vidor és Mándy elindították a rövid életű Betű folyóiratot, nemcsak hogy Rába-versek nélkül elképzelhetetlenek voltak a lapszámok, de Vidor — név nélkül — írt egy szöveget *Levél Rába Gyurkának* címmel,² amely minden elemében hármuk mély barátságáról, bensőséges viszonyáról tanúskodik.

Ebből a publikációból az is kiderül, hogy a katonára Rába már 1944-ben is írt leveleket a fővárosban rejtőző, katonaszökevény Mándynak és Vidornak: „A kezed írását [Rábáét] tán öt hete láttam utoljára a Múzeum-kávéház márványsztalánál. Még ott válaszoltunk rá mindketten [Vidor és Mándy]. Aztán föl is mentünk egy idegen lakásba s együtt adtuk át a levelet annak, aki hozzád kellett juttassa... Még valami villan most eszembe: egy másik leveled. A kórházban olvastuk Ivánnal. Ez előbb volt? Később? Nem emlékszem már.” Ezeknek az 1944-es leveleknek a további sorsa nem ismert, nem állnak rendelkezésünkre.

A fennmaradt levelek közül az itt közölt 1946-os a legkorábbi — sőt ez nem csupán Mándy Rábának írott legkorábbi levele, hanem a legkorábbi levél, ami Mándy levelezéséből a rendelkezésre álló dokumentumok szerint fennmaradt. 1946-ból egy, 1947-ből hat levélről (tulajdonképpen levelezőlapról) van tudomásunk, melyeket a Petőfi Irodalmi Múzeum őriz.³ Rába válaszleveleit nem ismerjük.

Mándy 1946-ban az akkor Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez (ma Bács-Kiskun megyéhez) tartozó Tassról írt, ahol *kosztos vendég* volt. (A fogalomról lásd a vonatkozó levél 2. jegyzetét.) Ez a levél adalékkul szolgál az ekkoriban, a tassi élmények hatására keletkezett *Vak varjú* című novellájához.

A következő évi levelek sok információt adnak Mándy 1947-es nyaráról. Elsőként is Pécsről, a he-

lyi irodalmi-értelmiségi világról, Mándy ottani baráti köréről. Majd a Balaton-part következnek: az író Balatonendrédre, egy anyai ági rokonnál tölti az időt (az utolsó küldeményt a Balatonendréd melletti Zamárdiból adta fel).

A levelekből a fiatal Mándy magánéletébe, nőkel való kapcsolatába is be-bepillanthatunk, mint ahogy abba is, milyen olvasmányélmények érték ekkoriban. Az 1947. augusztus 28-i leveléből például kiderül, hogy Alain-Fournier *Az ismeretlen birtok* című könyvét olvassa, ami tetszik is neki — ez a regény aztán erős hatással is volt rá az 1948-ban megjelent *A huszonegyedik utca* megírásakor.

Ugyanakkor két levélben is vannak olyan utalások, amelyeket egyelőre nem sikerült megfejteni. Nem tudjuk, hogy az 1947. július 15-i küldeményben milyen ösztöndíjról esik szó, valamint hogy a G. F. rövidítés és az Ilona név kit takar. Az 1947. szeptember 8-i levéllel kapcsolatban pedig arról nincs tudomásunk, hogy Mándy hová ajánlja a *Polgárok* és az *Egy varjú mondja* című novellákat.

Nincs arról pontos információnk, hogy a két férfi később mennyit levelezhetett. Mindenesetre jelenleg mindössze egy-egy 1947 utáni levélről tudunk: Rábának egy 1969-es, Mándynak pedig egy 1975-ös leveléről. Ez utóbbiak közlésétől most eltekintünk, de szerepelnek majd a *Mándy Iván válogatott levelezése* munkacímű kötetben, mely a tervek szerint 2018 őszén jelenik meg a Magvető Kiadónál.

*

Mándy ceruzával írta a levelezőlapokat, melyek szövege mára jelentősen elhalványodott. Ahol egy-egy szót csak kikövetkeztetni tudtunk, azt [...] -tal jelöltük. A mai helyesírási szabályok szerint közöljük a dokumentumokat.

¹Rába György: *Emlékeim Mándy Ivánról*. Holmi, 2008/2. 233.

²[Név nélkül]: *Levél Rába Gyurkának*. Betű, 1944/1. (dec. 1.) 11–15.

³Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára Rába György-hagyaték 11/1.

[1]

Tass, 1946. július [29.?)

Levél Rábának!¹

Kedves Gyurka, lassan a negyedik forduló következik: negyedik évőhelyem.² A harmadik [egyszerűen?] szenzációs volt, Pesten sokáig élek majd

emlékeiből. Még körülbelül három hetem van. Nagyszerű nőügyek is akadtak, bár inkább az ügyek voltak nagyszerűek, mint a nők. Tiszteletreméltó korú hölgyekkel hadakozom és serdületlen, zsenge leánykák fejlődését figyelem élenken. (Micsoda vén szatír!) Azt hiszem, mégis ezért fognak kipofozni. Kollégáim tehát agg férjek és tányérmosók (félhülye, de indulatos tányérmosók!) Különben novellámat lassan (!) befejezem. Majd meglátjuk, milyen. Két remek könyvet olvastam: Duhamel: Két férfi³ és Green: Leviathan.⁴ Ismered valamelyiket? Ottó megírta már csillagászati támadását?⁵ Szomorúan gondolok jó boraira. Mit írtál mostanában? Küldhetnél egy-két verset. Miklóshoz⁶ még nem tudtam átmenni Soltra, talán a jövő héten. Ő is remekül nyaral. Ott négy író is van, no de együtt nem érnek fel velem (étvágyban!). Kivéve Miklóst, aki nem gyomor-bajos! Hú fegyvernököddel⁷ együtt kivont kanállal üdvözöllek:

Iván

Utolsó levelem! Egy vasam sincs! S.O.S.!!

¹Rába György (1924–2011): költő, író, műfordító, irodalomtörténész.

²Mándy kosztos vendég volt ekkor. Ekként szerzett élményeit legközelebről a *Vak varjú* című novellában írta meg, melynek beszédes az alcíme: *Jegyzetek 1946 nyaráról*. Rába György így emlékezett vissza erre az időszakra: „Budapesten (...) ellátási nehézségek akadtak, ezért az Írószövetség megszervezte, hogy falusi gazdák egy-két hétre lássanak vendégül fiatal írókat. Így jutott Iván és [Vidor] Miklós a kiskunsági Tassra, illetve a Duna melléki nagyközségbe, Soltra. (...) Iván viszolygott a levélírástól, egy-két postai levelezőlapra küldött fölöttébb derűs életjelet, Miklós egy egész levelet írt nekem. (...) Amikor visszatértek vendégjátékukból, meglehetősen egybehangzóan adtak számot fehér asztal melletti helytállásukról. Iván festette le ironikusabb színekkel saját próbatételét.” Rába György: *Emlékeim Mándy Ivánról*. Holmi, 2008/2. 234–235.

³Georg Duhamel: *Két ember*. (Ford. Komor András.) Franklin, Budapest, 1935.

⁴Julien Green: *Leviáthán*. (Ford. Benedek Marcell.) Athenaeum, Budapest, 1938.

⁵Az író, költő Major Ottóra (1924–1999) és az 1946. decemberi Újholdban megjelent *Az esztétikus problémája* című írására gondolhatott Mándy.

⁶Vidor Miklós (1923–2003): író, költő, műfordító.

⁷Valószínűleg itt is Major Ottóra utal Mándy.

[2]

Pécs, 1947. július 4.¹

Gyurkám! egy kitűnő hotel és egy félklozet után kollégiumban lakom, mert Galsainál² csak kosztolni (zabálni) lehet. Egyelőre még sehol semmi-

ért nem fizettem, de már több pofának tartozom. Egész jók ezek a pécsi írók, nem tudom, mi bajom volt velük! Na és a nők; te, hogy itt milyen jó nők vannak! Nem is tudok meghízni, ja kérem, ja kérem! Galsai szerelmes mint egy ágyú és meg-nősül. Éjjel a főutcán lovacsát táncolt. Előbb Kopányinál³ ittunk Rajnaival.⁴ Ez a Kopányi is tehetséges! A könyvtárból írok. A könyvtáros lebeszélte az Újholdról: „Vacak próbálkozás, tudja, kérem!” Strandolok, nőket fogok. Nem írok semmit, henyélek. Köteteidet átadtam. Várkonyi⁵ üvöltött. Azt hitte, én vagyok a Rába. Megmondták, hogy Mándy vagyok! Még jobban üvöltött. Írjál Gyurka, még [küldök?] hadijelentést.

Üdv.

Iván

Majornak üdv!

¹Vö. Mándy nyilatkozatával, melyet az 1947-ben Pécsen töltött időszokról tett: „Néha-néha úgy érzem, életemben az volt a nyár.” Bertha Bulcsu: *Mándy Iván*. In B. B.: *Írók műhelyében*. Szépirodalmi, Budapest, 1973, 303.

²Galsai Pongrác (1927–1988): író, publicista.

³Kopányi György (1921–2011): dramaturg, író, költő, forgatókönyvíró.

⁴Rajnai László (1924–2001): irodalomtörténész, kritikus, esztéta.

⁵Várkonyi Nándor (1896–1975): író, szerkesztő, kultúrtörténész.

[3]

Pécs, 1947. július 15.

Gyurikám, nagyon kérlek, írd meg, mi van az ösztöndíjjal? Megkaptad már és mikor? Sejtethed, miért. Atyám¹ írja, hogy talán a napokban jön, mert még a G. F.-nál van. — Galsaiék elutaztak, tovább linkeskedek, fokozottabban. Szerdán jött le Ilona egy sor detektívtől üldözve. Egy féltékeny pofa figyelteti. Úgy hallom, nagyon erős. Te tartsd a beszédet síromnál.² Bárány³ is megjelent fehér törölköző ruhában. Írj a következő címre és ezt közöld Miklóssal⁴ is. Pécs–Nagy Lajos kollégium. Pozsonyi u. 3.

Üdv!

Iván

¹Mándy Gyula (1889–1966): újságíró, akinek két verseskötete is megjelent: *Ó, hangulat!* (Dick Manó, Budapest, 1911), *Mándy Gyula verseskönyve* (Lukács, Budapest, 1922).

²Ez az itt humorosnak szánt mondat különös szint nyer azzal, hogy 50 évvel később, 1997. október 25-én éppen Rába tartott beszédet a Kerepesi temetőben Mándy ekkor, két évvel a halála után felavatott síremlékénél. Lásd R. Gy.: *Mándy Iván síremléke előtt*. Liget, 1997/12. 95–96. (Rába már 1995-ben, rögtön Mándy ha-

lála után is írt elhunyt pályatársáról és barátjáról: R. Gy.: *Koszorú Mándy Ivánnak*. Holmi, 1995/11. 1654–1656.)

³Bárany Tamás (1922–2004): író, költő.

⁴Vidor Miklós.

[4]

Pécs, 1947. július 18.

Kedves Gyurka! A Kikelet és egyéb üdülők fene [drágák, de?] Ilona napi tíz forintot fizetett egy panzióban [koszt-lakóként?]. A Nádor szálló is ki-tűnő, kilenc forintért már rendes szobát kapni. Szabó Magda¹ írja meg, mikor jön. Te is lejöhetsz. Vörös Márton² elintézné, hogy a Nagy Lajosban lakhass havi 30 forintért. (Atyámnak ne említsd, hogy ilyen olcsón lakom!) Különben elég tűrhető az élet, én is lavírozok valahogy. Az ösztöndíj megjött. Pillanatnyilag nincs nagyobb vész. Galsai Balatonra utazott, Rajnai itt van, húgánál³ nyomorog. Mi ez az Újhold forradalom?⁴ üdv,

Iván

¹Szabó Magda (1917–2007): író, költő, műfordító.

²Vörös Márton (1900–1993): történész, író, földrajztudós.

³Rajnai Márta (1926–1982), aki a pécsi Sorsunk folyóirat szerkesztőségének titkárnői teendőit látta el ekörében.

⁴Valószínűleg az Újhold szerkesztőségét érintő változásokra utal itt Mándy. A levelét megelőző, 1947. júniusi szám impresszumában még az áll, hogy „Mándy Iván, Pilinszky János, Somlyó György közreműködésével szerkeszti: Lengyel Balázs”, a levelét követő, 1947. októberi számon már az, hogy „Szerkeszti: az Újhold munkaközössége. Felelős szerkesztő: Lengyel Balázs”. Nemes Nagy Ágnes visszaemlékezése szerint az Újhold munkaközösség kifejezés a laphoz közel álló szerzők mind-egyikét, de különösképp Rába Györgyöt jelentette. A folyóirat szerkesztői közül egyébként Lengyel Balázs (1918–2007) műkritikus, író volt az egyetlen állandó pont. Lengyel mellett előbb Mándy, Rába és Pilinszky János (1921–1981) költő, író, majd később Somlyó György (1920–2006) költő, író, az utolsó két számban pedig Gyárfás Miklós (1915–1992) író, költő, drámaíró és Örkény István (1912–1979) író tűnt fel a lap impresszumában a szerkesztők közt. A gyakori változás azért is szembeszökő, mert a folyóirat összesen 7 lapszámot élt meg.

[5]

Balatonendréd, 1947. augusztus 28.

Kedves Gyurka!

Vonaton ne kefélj!

Már napok óta itt lebzselek minden ivás, de nem minden írás nélkül. Bár fordítva lenne!

Lusta természetem szépen elmélyül. Az idő se a legjobb, de azért sokat csavargok. Az ismeretlen birtokot¹ olvasom, Te már bizonyára olvastad. Nekem nagyon tetszik, Rubin² szülőanyja. Azt hiszem, egy kissé innen származik, meg a francia versantológiából.³ Balázs⁴ azt mondta, csak októberben jelenünk meg.⁵ Tehát remélhetjük, hogy csak jövő decemberben? Jó lenne Végh⁶ újabb prózájából hozni valamit, az Allah bögyörőjéből, vagy mi a csudából.⁷ Remélem, már Makayra⁸ fűtyülve élsz és írsz. Címem: Balatonendréd dr. Alfay Pongrác⁹ főtisztelendő. Szeptember közepén hazamegyek, írdál minél előbb.

Üdv!

Iván

¹Alain-Fournier: *Az ismeretlen birtok*. (Ford. Lovass Gyula.) Athenaeum, Budapest, 1940. Erdődy Edit a Mándy-monográfiájában azt írja, hogy *A huszonegyedik utca* kisfiú-szereplőjének, Péternek az álma a huszonegyedik utcáról Alain Fournier „elvarázsolt birtokának” egyszerűbb, hétköznapiabb változata. Sőt, külön felhívja a figyelmet rá, hogy „az egyik szereplő a Mándy-hősök félszeg-bizonytalan módján utal is a híres francia csoda-regényre: »Nagyon regényes, olvastam is ilyesmit egy franciától.«” Mivel Mándy 1947 nyarán olvasta *Az ismeretlen birtokot*, és tetszett neki, ez (is) alátámasztja, hogy az 1948-ban megjelent *A huszonegyedik utca* írása során Alain-Fournier hathatott rá.

²Rubin Szilárd (1927–2010): költő, író, műfordító.

³Új francia költők. Rónay György *versfordításai*. Révai, Budapest, 1947.

⁴Lengyel Balázs (1918–2007): műkritikus, író. Első felesége, 1944 és 1958 között, Nemes Nagy Ágnes volt.

⁵Az Újhold folyóirat, amelynek valóban 1947 októberében jelent meg a következő száma, benne Mándytól a *Könnyező fákkal*, Rába Györgytől a *Romantika a kritikában* című írással.

⁶Végh György (1919–1982): író, költő, műfordító.

⁷Végh Györgynek versei jelentek meg az Újholdban (az *Emlékezés Zsuzsára* az 1946. júliusi, a *Gyermekek talán* az 1947. októberi, a *Versék végére* az 1948. januári számban), prózája egyszer sem.

⁸Makay Gusztáv (1910–1984) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, aki az alábbi írásában bírálta — Kopányi György *Panaszoló, dicsekedő* című kötete mellett — Rába György *Búvár* című kötetét: M. G.: *Két fiatal költő*. Magyarok, 1947/8. 600–604. Mándy erre a kritikára utal.

⁹Alfay Pongrác (1904–1950): OSB (bencés rendi) plébános, Alfay Valéria (1906–1984) tanárnő testvére. Féltestvére Alfay Ilona (1882–1964), Mándy Iván édesanyja, aki tanítóképzőt végzett, és — miután elváltak Mándy Gyulával — tisztviselőként dolgozott az Országos Társadalombiztosítási Intézetnél.

[6]

Balatonendréd, [1947. augusztus 28. után]

Kedves Gyurka! Kiválóan eszem és az ivásban is tartom formámat, szorgalmasan látogatva a pin-céket. Egyébként hát telik, telik az idő, különösebb nőélmény nélkül. No de három hét alatt még sok minden történhet. Novellámon is dolgozgatok, csaknem minden nap egy másfél centit. Kamaszhistória, hát talán sikerül valahogy. Külön-féle terveim vannak, még regényre is gondolok. Szerencsére még csak gondolok. És ahogy ma-gamat ismerem, nem is lesz belőle több. Aztán ha éppen nem a napon heverek, hát olvasok. Van egypár kitűnő könyvem, most éppen Rezeda Káz-mér szép életét¹ élvezem, Mándy Iván szép éle-te helyett.

Mit csinálnak fegyvertársaid, a harisnyában to-pogók? Thurzóval² együtt üdvözlöm őket. Majort talán már mint szerzetest köszönhetem. Írj egy-két irodalmi hírt is.

Üdv!

Miván

¹Krúdy Gyula: *Rezeda Kázmér szép élete*. Griff, Bu-dapest, 1944. A regény eredetileg 1933-ban jelent meg folytatásokban a Pesti Naplóban, *Így volt 1914-ben* címmel. Mándy minden kétséget kizáróan a Griff 1944-es kiadását olvashatta, mert *Rezeda Kázmér szép éle-te* címmel 1947-ig az az egy kiadás jelent meg.

²Thurzó Gábor (1912–1979): író, kritikus, műfordí-tó, forgatókönyvíró.

[7]

Zamárdi, 1947. szeptember 8.

Kedves Gyurka!

Mint rövid és agresszív írást, a Budapestben meg-jelent Polgárokat¹ ajánlom. Vagy — ez ugyan rö-videbb, de kevésbé pornográf — az Egy varjú mondja... Mindkettő lakásomon van, a hálószo-ba könyvszekrényének második polcán, a köny-vek mögött, oldalt. Ott tartom megjelent novel-láim javát. Az Egy varjú mondja egy Ünneppen van több más újságtárcával.² Apám majd odaadja. Leginkább reggel van otthon.

En inkább a Polgárokat szeretném.

Egy hét múlva hazamegyek, tehát 16-án otthon vagyok.

Miklós³ miért nem ír?

Viszontlátásig szeretettel üdvözöl:

Iván

¹Megjelent: Budapest. A székesfőváros történeti, mű-vészeti és társadalmi képes folyóirata 1946/6. 269–271.

²Mándy 1940 és 1943 közt rendszeresen publikált az *Ünneppen*. Az alábbi írásai itt jelentek meg: *A nagybá-csi* 1940/6. (márc. 15.) 16.; *Borravaló* 1940/15. (aug. 1.) 14.; *Mici nénit megkérlik* 1941/3. (febr. 1.) 23–24.; *A kis-asszony* 1941/8. (ápr. 15.) 15.; *A rajz* 1941/16. (aug. 15.) 58.; *Az idegen* 1942/7. (ápr. 1.) 10.; *A patkány* 1943/18. (szept. 15.) 8. Ez a lista nagy valószínűséggel még bő-víthető lenne más novellákkal, tárcákkal, mert a képes szépirodalmi hetilap közgyűjteményekben található év-folyamai hiányosak.

³Vidor Miklós.

(Közreadja: Darvasi Ferenc)

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

VILLÁNYI LÁSZLÓ
voltaképpen

Villányi Lászlót, a győri Műhely folyóirat főszerkesztőjét elsősorban költőként ismerik az olvasók. A kortárs magyar költészet középgenerációjának jelentős alakjaként azonban fontos esszéket és vallomásokat is írt az elmúlt három évtizedben, amelyek rávilágítanak költői világának genesisére és alakulására, az őt ért meghatározó irodalmi-filozófiai hatásokra, a költészet mibenlétéről alkotott esztétikai elgondolásaira. Könyvünk ezeket az írásait gyűjti egybe.

Ára: 2.400 Ft